

A családvédelem a nő szempontjából.

Imre Ilona dr. előadása.

A nőkérdés és a családvédelem.

A család fogalma három tényezőből alakul: apa, anya, gyermek. Gyermektelen család — non sens, az egy férfi és egy nő házassági közössége, de nem családi közösség. A családi közösségnek éppen az az Istentől rendelt hivatása, hogy emberéletet adjon, védjen és neveljen egy földi országon keresztül Isten országának. A családi közösség épségének és fejlődésének bizonyos külső és belső feltételei vannak, ilyenek egyrészt: az erkölcsi tisztaság, a szeretet, a megértés, az önzetlenség, másrészt: a munka, a megfelelő vagygon, illetően jövedelem és annak célszerű, gazdaságos felhasználása. A családi közösségen belül az egyes családtagok a közös cél érdekében egymást kiegészítő, egymást segítő és erősítő feladatokat töltenek be. Azonban kétségtelen, hogy ezeknek a feladatoknak az ellátása elsősorban a nő, az anya számára jelent élethivatást, elsősorban tőle kíván különleges érzelmi, szellemi és fizikai felkészültséget egy állandó szolgálat jegyében. — Hogy a család a maga életet adó, embert nevelő, sőt embert tökéletesítő szerepének jól megfeleljen —, ez mindenekelőtt az asszony, az anya hivatástudatának mélységén, szellemi adottságain gyakorlati ismeretein múlik, amelyek az

otthon alapításához és fenntartásához feltétlenül szükségesek.

Érdekes, hogy az amerikai Carrel „Az ismeretlen ember” című munkájában szembehelyezkedve az egyoldalúan anyagi civilizáció társadalmi berendezkedéseivel, a nagyvárosi élet lázas pénz és élvezet hajhászásával, a lélek, erkölcs és szellem háttérbeszorításával tudományban, művészetben, köz- és magánéletben — így a házasságban is — a következőket mondja:

„... valójában a nő mélyenjáróan különbözik a férfitől. A nő testének minden egyes sejtje magán viseli nemének bélyegét. Ugyanez áll a nő szerveire és mindenk fölött az idegrendszerére. Az élettani törvények éppen olyan könyörtelenek, mint a csillagvilág törvényei. Kénytelen vagyunk úgy venni őket, ahogyan vannak. A nők fejlesszék ki a képességeiket saját természetüknek megfelelően anélkül, hogy megpróbálják utánozni a férfiakat. Az ő részük a civilizáció előrehaladásában nagyobb, mint a férfiaké. Ne mellőzzék hát a maguk különleges feladatait... Fiatal lányoknak és fiúknak nem ugyanazt az értelmi és testi nevelést kellene adni, nem ugyanazt a becsvágyat beléjük oltani. A nevelőknek nagyon alaposan figyelembe kellene venniök a hímnem és nőnem szervi és szellemi sajátosságait... Parancsoló szükség, hogy figyelembe vegyék ezeket, mikor felépítik a civilizált világot.”

A családvédelem — egyben nemzetvédelem és egyházvédelem—egyik kiinduló pontja a *nevelés*, elsősorban a nőnevelés —, bár a fiúgyermek neveléséből sem hiányozhat a családi életre, és a családi étellel járó tudatos felelősségvállalásra

való nevelés. A jövendő családanyákat a szülői ház és az iskola neveli. Sajnos, sokszor csak az iskolára hárul ez a feladat, mert anyagi vagy szellemi szegénység akadályozza a családot, az anyát legfontosabb funkciójának betöltésében. A nehéz munkában elfáradt, zsúfolt, egészségtelen lakásban vergődő, gondterhes, ideges, fásult asszony épp oly kevésbé alkalmas jövendő hivatásának betöltésére előkészíteni serdülő gyermekét, mint a csak magának élő, szórakozásokat hajszoló dáma, aki legfeljebb egy „jó parti” nyélbeütésében látja a házassági köteleességteljesítés koronáját. Míg a jó családi nevelést az iskola csak erősíti és kiegészíti, ilyen esetekben az iskolának kell pótolnia a családot, az anya sokszor vétkes mulasztásait.

Vájjon az iskolák alkalmasak-e arra, hogy megadják a családanyai hivatáshoz szükséges tágabb és magasabb értelemben vett lelki kultúrát és gyakorlati tudást, tudnak-e *cselekedeteiben* keresztény és magyar embereket alakítani?

Az 1940. évi XX. t.-c. bevezette a nyolcosztályú elemi népiskolát és így a mindennapos iskolalátogatási kötelezettség a 14 éves korhatárig terjed. Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint a trianoni Magyarország területén legalább hat-elemi végzettsége van — kerek számban — 1,800.000 nőnek. A fővárosban 1935-ben 150.000 nőnek, a népesség 30%-ának volt ilyen végzettsége. Ebből következik, hogy a VIII osztályú elemi bevezetése után a nők nagytömegének VIII elemi osztályú végzettsége lesz és így nagyon fontos, hogy ez a tömeg családvédelmi szempont-

ból tekintve a kérdést, milyen nevelést és kulturális képzettséget kap.

A most következő kérdéseket először a városi népesség, majd később — külön csoportosítva — a falusi, illetően mezőgazdasági népesség szempontjából szeretném vázolni.

A fővárosi VII. és VIII. osztályokba általában a legszegényebb néprétegek leányai járnak, mert ma már a szülők igyekeznek gyermekeikkel legalább a négy polgárit elvégeztetni. Ezek a leányok tehát maguk is túlnyomó részben gyári munkások lesznek és idővel egy-egy munkáscsalád ellátásának gondja hárul rájuk. A legújabb népiskolai tanterv és útmutatás gazdag anyagot ölel fel a felső elemi iskola osztályaiban a leányok háztartási és gazdasági gyakorlati képzése szempontjából is. A kivitelnél azonban hézagok, sőt hiányok vannak. A gyakorlati tanításnak ugyanis hiányoznak az eszközei, valamint a szükséges idő és tulajdonképpen az V. és VI. elemi osztály kibővített elméleti anyagát kapják a leányok, ami nem felel meg a kitűzött és éppen a jövőbeni munkás keresztény családjának nevelése szempontjából fontos célkitűzéseknek. Ezek a serdülő leányok, akik nagyon sokszor nélkülözik az otthon erkölcsi jó példáját és szellemi erejét, a család anyagi vagy szellemi Ínsége következtében, csak úgy felelhetnek meg jövőbeni hivatásuknak és csak akkor emelhetik a magyar munkáscsaládok életszínvonalát, ha erre a hivatásukra jól felkészülve lépnek ki az életbe. Azért volna helyes, ha a VII. és VIII. elemi valójában *munkaiskola* lenne, amelyben a serdülő fiatal leányok megtanulnak főzni, háztartást vezetni, varrni és javí-

tani, gyermeket gondozni, otthont csinósítani stb., tanulnak olyan otthon végezhető munkákat, amelyekkel hozzájárulhatnak a család jövedelméhez, — szóval megtanulják mindazt, amihez ma nagyon sok munkáscsaládanya nem ért; ezért sok ilyen család kerül válságba és sokszor felbomlik a családi közösség, szaporítva a szerencsétlen menhelyi gyermekek számát. Jelenleg a főváros területén csak egy ilyen VII.—VIII. elemivel egybekötött munkaiskola működik és a hivatalos szervek megállapítása, hogy áldásos és hézagpótló munkát végez a szegénysorsú fiatal lányok körében. Miután a munkaiskolában d. u. 5-ig tartózkodnak a gyermekek, nemcsak gyakorlati oktatásban részesülhetnek a rendelkezésükre álló konyha, varrógépek stb. segítségével, hanem jut idő az egyéni nevelőmunkára is, amire éppen ebben a serdülő korban olyan igen nagy szükség van. A munkaiskola megoldja a napköziotthoni felügyelet kérdését is és biztosítja, hogy a serdülő gyermek a délutánját is megfelelő környezetben, megfelelő felügyelet alatt hasznosan tölti el. A fővárosban jóformán személyi és dologi kiadások növelése nélkül meg lehetne szervezni a VII. és VIII. elemi osztályokat mint munkaiskolákat, amelyekben az említett gyakorlati ismeretek mellett nagy súlyt kellene fektetni *a magyar öntudat* felébresztésére és nevelésére, az életben szükséges bizonyos ismeretek elsajátítására, továbbá *a legelemibb társadalompolitikai fogalmak ismertetésére is*. A magyar öntudat nevelésének egyik eszköze lehetne az értékes irodalom szeretetére, olvasására való nevelés. Ezek a gyermekek jó könyvhöz alig juthatnak, mert filléreikből

legfeljebb ponyvára telik. A ponyva ellen nem elég pénzbeli értékhatárok megvonásával harcolni, a ponyvát nagyon olcsó, jó könyvekkel kell pótolni, különben csak elveszünk anélkül, hogy adtunk volna. Jó megoldás lenne az is, ha ezek a VII., VIII. osztályú gyermekek a főváros fiókkönyvtáraiba ingyen látogatójegyet kapnának és tanítójuk utasítása alapján kérnék ki a nekik megfelelő könyveket vagy pedig szakszerűen és okosan összeválogatott iskolai *mozgókönyvtár* létesítésével vihetnénk közelebb a megoldáshoz ezt a kulturális kérdést. A gyermekekben megvan a vágy a jó olvasmány után, és ezt ki kell elégíteni. A jó és rossz könyv hatását bemutató *kultúrfilmek* nagy erkölcsi szolgálatot tehetnének ezen a téren. A városi családnak sokszor létkérdés, hogy el tudja igazodni a hivatalok labirintusában, hogy meg tudja írni a kérvényt, ismerje a megszólításokat, ki tudja tölteni a nyomtatványokat stb. Minderre gyakorlatban kell megtanítani a felső elemi iskolásokat, hogy családjuk ügyeit annak idején több hozzáértéssel intézhessék. A szociális kérdések rendkívül érdeklik ezeket a gyermekeket, hiszen a saját bőrükön érznek nem egyet a problémák közül. Annál fontosabb, hogy ne egyoldalú, laikus vagy tendenciózus beállításban kapjanak választ a lelkükben élő kérdésekre. A társadalom tagozódásának, a különböző foglalkozások és hivatások kialakulásának, egymásrautaltságának és a nemzeti közösségbe való beleilleszkedésének, a munka megbecsülésének stb., továbbá az életbevágóbb szociális törvényeknek, berendezéseknek és intézményeknek ismertetése feltétlenül szükséges

volna. A munkaiskolát vezető tanítónőknek természetesen rendelkezniök kell a szükséges gyakorlati ismeretekkel és ami talán ennél is fontosabb: a serdülő leány lélektanának ismeretével. A 13—14 éves leány lelkülete, viselkedése, képzeletvilága stb., egészen más, mint a 11—12 éves gyermeké. Ennek ismerete nélkül a tanítónő nem nyerheti meg a leányok bizalmát, már pedig ez első feltétele annak, hogy eredményesen dolgozhassék. Ezért a munkaiskolák vezetői részére rövid tanfolyamot kellene tartani, ahol a szükséges lélektani és gyakorlati ismereteket elsajátítják, illetően azokat kiegészítik.

Mint már említettem, a városi családok gyermekeikkel sokszor még igen nagy áldozatok árán is négy polgárit végeztetnek, mert tudják, hogy mind az alkalmaztatásnál, mind az előmenetelnél úgy üzemeknél, és gyárakban, mint kereskedésekben és áruházakban a négy polgárit végzettek előnyben részesülnek. Sőt, ma már a tanoncszerződéseknel is előnyt jelent a magasabb iskolai végzettség. Ezért a polgári iskolákat ma már bátran népiskoláknak tekinthetjük, ami fokozza jelentőségüket. A fővárosban 1935-ben több mint százezer nőnek volt négy polgári iskolai végzettsége. Ezt az iskolatípust tehát ugyancsak nagy nőtömegek látogatják és így ennél éppen olyan fontos, hogy a családvédelmi szempontok figyelembe vételével a gyakorlati életre neveljen, hogy a legfelsőbb osztályaiban ez az iskola is bizonyos társadalompolitikai ismereteket nyújtson és hogy a szociális magatartásra való nevelésre idő és eszközök álljanak rendelkezésre. Annak a sok ezer nőnek, aki tovább

nem tanul, itt kell elsajátítania mindazt, amire később a családi életben szüksége lesz.

Mielőtt a középiskolákról beszélnék, hangsúlyozom, hogy a családi nevelésen nemcsak a gyermek testi gondozását értem, hanem mindig arra az egyéniségre gondolok, aki a gyermek, majd a serdülő leány lelkiségét, erkölcsi és szociális magatartását a családi, hivatásbeli és nemzeti közösségbe való beleilleszkedését irányítja és befolyásolja, szóval, aki az embert alakítja és neveli. Az iskolai nevelésnél pedig arra a munkára gondolok, még inkább arra a szellemiségre, amellyel a tanításon keresztül és azon felül a tanító vagy tanár a gyermek örök értékű lelkét alakítja és akaratát irányítja.

A magyar katolicizmusnak egyik fontos feladata, hogy a magyarságot elválasztó és gyengítő íársadalmi *válaszfalak lebontásában* és ezzel kapcsolatban a társadalmi szociális és nemzetvédelmi munka szervezésében tevékeny részt vegyen. De, hogy az egyesek meggyőződéséből, az istengyermekség gondolatának a gyakorlatban való érvényesítéséből származzék az egészségesebben tagozott társadalom és annak szociális magatartása, — az csak a helyes családi és iskolai nevelés gyümölcse lehet. A leányközépsiskolák tanárai, azok, akik érzik a mai nevelők roppant nagy felelősségét, sajnos, kevésbé örvendetes tapasztalatokkal rendelkeznek és sokszor alig tudják ellensúlyozni a helytelen, vagy sokszor hiányzó családi nevelés következtében már az iskolapadokba beférkőző kaszt-szellemet. Még súlyosabb a helyzet, ha ez a szellem az iskola vagy intézet életében is érvényesülhet.

Miután megbeszélésünknek, az a célja, hogy minden családvédelmi vonatkozású kérdésben állást foglaljunk, megemlítem, amit egy neves katolikus intézetbe járó középiskolás leány édes anyja panaszolt, hogy tudniillik egy hajókirándulás alkalmával a növendékek nem vihettek magukkal becsomagolt tízórait, „mert az nem illik” és csak a hajón étkezhettek, ami természetesen sokkal drágább. Ugyanebben az intézetben a karácsonyi ünnepek után valósággal lenézték azt, aki nem tudott elég drága ajándékokról beszámolni és a szülők szeretetének mértéke az ajándékok pénzértéke volt. Mérhetetlenül veszedelmes, ha az értelmiség gyermekei, akiknek sorából a vezetőréteg asszonyai és családanyái kerülnek ki aszociális szellemben, tehát valójában kereszténytelen szellemben nevelkednek, mert magatartásukkal majdan befolyásolják azokat a férfiakat, akik ezer és ezer család sorsát intézik, kormányzatban, törvényhozásban, közigazgatásban, üzleti életben és másutt. De akkor is veszedelmes ez a szellem, ha ez a fiatal leány egyszer hivatásban dolgozik, tanár, orvos, sőt esetleg szociális munkás lesz, aki hivatva van ismét száz és száz családot gondozni, nevelni, életüket, sorsukat befolyásolni.

Azonban nemcsak nevelés, hanem *ismeretnyújtás szempontjából* is változtatni kell a középiskolások tanrendjén. Nemrég a fővárosi és a főváros környéki leányleventék jövőendő csoportvezetőinek rendezett tanfolyamon ismertettem a főváros szociális intézményeit. A tanfolyam résztvevői túlnyomó részben érettségizett leányok, tanítónők, vagy tanárnők voltak. Előadás

után az egyik megjegyezte, miért nem beszélnek ezekről a kérdésekről az iskolákban. Ha hallanánk erről is, másképpen gondolkodnának, ítélnék és cselekednének. Bizonyos, hogy könnyebb lenne a keresztény magyar társadalomban *szociális közvéleményt* teremteni és előbbre lennének az intézményes családvédelem terén is, ha a közép és szakiskolák legmagasabb osztályaiban komolyabban foglalkoznának a szociális kérdésekkel és a legfontosabb szociális intézményekkel.

A középiskolák tantervében helyt kellene adni a magyarságtudománynak, magyarságismeretnek. Mint az egyik leánygimnázium legújabb évkönyvében olvashatjuk: ifjúságunk tanulmányai során megismerkedik a magyar történelemmel, irodalommal, földrajzzal, esetleg futólag egyes gazdasági kérdésünkkel, de a magyar jelen legsorsdöntőbb ügyeivel mégsem foglalkozhatik alaposan, mivel ezeket nem nyújtja a tanterv önmagában, részleteiben is elmélyülve. A legújabb földrajzi és gazdaságtani tankönyveink érintik ugyan, de csak röviden e kérdéseket, határozott állásfoglalás nélkül, ezer egyéb adat közé zsúfolva ... Ezért van az, hogy középosztályunk még mindig nincs eléggé tisztában sorsdöntő kérdéseinkkel. Ez az iskola igen érdekes és eredményes kísérletet tett ennek a hiánynak a pótlására azzal, hogy a VI. osztály magyar földrajzával kapcsolatban az idevágó modern, népszerű társadalmi és gazdasági irodalom felhasználásával igyekezett ezeket a létfontosságú kérdéseket a leányokkal megismertetni és megbeszélni.

A szociális ember kialakítása szempontjából

fontos lenne minden középiskolában az osztály-élet és az osztályközi élet megszervezése és ennek keretében a szociális szolgálat bizonyos módjai, pl. hogy a jótanulók rendszeresen támogassák a gyengébbeket, foglalkozzanak velük stb. Hetenként legalább egy osztályfőnöki órára volna szükség, amikor a tanár nem mint tanár, hanem mint idősebb testvér beszélne meg tanítványai-val a serdülő ifjúság lelki és értelmi világát foglalkoztató kérdéseket és adna a bizalommal hozzáfordulóknak útmutatást. A mostani tan- és munkarend keretében csak lopni lehet az időt — 10 percekben vagy délután — ifjúsági vöröskereszt, a cserkészlet keretében végezhető gyakorlati szociális munkára, ami természetesen nagyon megnehezíti az ezirányú nevelést. Erre a munkára hetenként legalább egy órát kellene a tantervnek engedélyeznie.

Az A. C.-nak két irányban kell cselekednie: 1. a katolikus társadalmi szervezeteken és a katolikus sajtón keresztül elsősorban az értelmiség és az úgynevezett magasabb osztályok körében küzdeni a leánygyermeknek gyakorlati és gazdasági irányú képzéséért és szociális neveléséért. Az úgynevezett előkelő katolikus leányiskolák vezetőinek és tanárainak figyelmét illetékes helyről is felhívni arra, hogy a növendékek iskolai, intézeti életében a gyakorlatban is érvényesüljön az embertárs megbecsülésének és szeretetének Krisztusi elve és az ember értékelésénél a magasabb szempontok döntsenek, tehát nem a pénz, rang, vagy származás, hanem az egyén lelki értékei, viselkedése, munkája. Kerüljenek minden külsőséget, ami egyik embert a

másiktól elválasztja és mélyítsenek minden készséget, amely egyik embert a másikhoz közelebb viszi. A helyes értékelést emberekkel és dolgokkal szemben a családi és iskolai *nevelésnek* kell kifejleszteni.

2. Hívja fel az A. C. a vallás- és közoktatásügyi miniszter figyelmét arra, hogy *gyakorlati szakemberek, még pedig nők* meghallgatása után módosítsa az elemi, polgári, közép és szakiskolák legmagasabb osztályainak tanrendjét olymódon, hogy az elemi iskola VII. és VIII. osztálya valóban munkaiskola legyen, amely megadja a háztartásvezetés, a család és otthon fenntartásához, színvonalának emeléséhez szükséges gyakorlati ismereteket, fokozottabb mértékben neveli a magyar öntudatot és szociális ismereteket is nyújt, amelynek ideje van arra, hogy *ne csak tanítsa, hanem nevelje is* a reá bízott serdülő leányifjúságot. Általában minden iskolatípus legfelsőbb tagozatában legyen tárgy a magyarságismeret — természetesen a tanulók korának és képességének megfelelő terjedelemben, továbbá adjon alapvető társadalompolitikai ismereteket és gyakorlati szociális nevelést, valamint a szociális intézmények megismerése útján biztosítsa a szociális munkában való részvételt. Minden iskolatípusnak mély erkölcsi értéktudatot, határozott magyar öntudatot és erős szociális cselekvő készséget kell az ifjúságba nevelnie. Az ifjúság lelkében élménnyé kell tenni a szociális gondolatot és felelősséget. A tantervnek azonban időt és eszközt kell adnia mind a nevelői munkára, mind a gyakorlati oktatásra.

Nagyon természetes, hogy az egyetemeken és

főiskolákon — ha más formában is — érvényesülnie kellene ezeknek a szempontoknak. Az indulásnál egy-egy fakultás ifjúságának meghirdetett szociális publicumok intézményesítésére és kiszélesítésére gondolunk. A családvédelem intézményes megoldása szempontjából nem közömbös, hogy az egyetemeken nevelkedő ifjúság a laikus embernek szánt, de mégis magasabb fokú hitoktatásban részesüljön, ezenkívül bizonyos szociális ismeretekre — bármilyen hivatásra készül — szert tegyen és önkéntes szociális szolgálat formájában személyesen megismerje a szociális kérdéseket. Sajnos, ma még kevés főiskolás megy munkatáborba, vesz részt az Egyetemi Mária Kongregáció közel másfél évtizedes múltra visszatekintő settlement munkájában, vagy végez máshol önkéntes szociális munkát. Pedig a jövő szellemi vezetőinek képzésénél ez igen fontos szociális tényező.

Ismételjük, a családvédelmet a család és az iskola nevelői munkájában kell megkezdeni és a jövőbeni családok számára gyakorlati, cselekvő, katolikus magyar asszonyokat nevelni. Ilyen asszonyok családjában nem lesz egyke vagy egyse, nem lesz aszociális életszemlélet, nem lesz erkölcsi megalkuvás magán-, vagy közügyben, hanem mind ennek ellenkezője! Azt hiszem, ezt akarjuk.

Az előbb felvetett kérdéseket városi vonatkozásban tárgyaltam, a következő kérdést: *a tanoncok és a fiatalok munkásnők helyzetét* ugyancsak városi problémának kell tekinteni, bár megoldásuknak egyetemes keresztény és nemzeti jelentősége van.

A tanonckérdés elég gyakran szerepel a nyilvánosság előtt, foglalkoztatja a hatósági és társadalmi szerveket. Mégis alapvető kérdések várnak megoldásra. 1940-ben polgármesteri rendelet alapján a társadalompolitikai ügyosztály a tanonciskolák útján a tanoncok minden életviszonyára kiterjedő összeírást végzett. Ennek az összeírásnak, továbbá ugyancsak az ügyosztály keretében működő szociális telepeknek, valamint a tanoncokkal foglalkozó hivatásszervezeteknek, elsősorban a Kat. Dolgozó Leányok Orsz. Szövetségének adatai és tapasztalatai alapján megállapíthatjuk a következőket.

A fővárosban kb. 6000 iparos és kereskedő leánytanonc túlnyomó többsége a ruházati iparban, a kereskedő leánytanoncok a fonó-, szövő- és ruházati kereskedelemben dolgoznak. Munkahelyük szerint: gyárakban, kézműiparban és igen sokan műhelyekben készülnek szakmájukra. *Meghatározott munkaidő* különösen a műhelyekben nincsen. Varrószalonokban sokszor a késő esti órákban is dolgoznak és a munka befejeztével a tanoncnak kell a hazaszállításról, a takarításról gondoskodni. Nem csoda, ha késő éjszaka kerül haza, különösen akkor, ha távol lakik munkahelyétől. Sajnos, a tanoncok túlnyomó része a perifériákon a város környékén, sőt vidéken lakik. Az említett összeírás szerint a fiú- és leánytanoncoknak közel 50%-a negyed 6—6 órakor kel fel, de majdnem 17%-a már reggel 5 órakor. Esti lefekvésü idejük 48%-nál 9 óra, közel 14%-nál 10 óra után van. A munkaidejük tartama kerek számokban 26%-nál napi 8 óra, 24%-nál 9 óra, 21%-nál napi 11 óra. Ehhez még hozzá

kell számítani a munkahely megközelítéséhez és a hazatéréshez szükséges időt. 1940-ben a tanoncoknak több mint 50%-a gyalog járt a munkahelyére, több mint 14%-a vonaton közlekedett. Az utóbbi adat a vidéki tanoncok nagy számát mutatja.

A tanoncok közül majdnem 5 ezer 1 órai távolságra, 1546 egy és fél vagy ennél nagyobb távolságra lakott a munkahelyétől. A munkaidő tehát nem reggel 7 órakor kezdődik, hanem már jóval előbb. Ha a tanonc nem akarja egész keresetét közlekedésre költeni, gyalogol és természetesen fáradtan érkezik munkahelyére. A munkásleányotthonok vezetői tapasztalják, hogy milyen nehézségekbe ütközik az, hogy a leányok este 9 órára otthon legyenek, mert sokszor túlóráznak. Mikor „szezon” van, a munkaadó nem úgy oldja meg a kérdést, hogy több munkaerőt alkalmaz, hanem a meglévőket dolgoztatja. Sok baj van a déli ebédszünettel is. Az említett szervezet egyik vezetője érdeklődött egy alkalommal az egyik belvárosi étkezdében, hogy látogatják-e a környékbeli tanoncok, fodrászlányok, kalaposlányok stb., az volt a válasz, hogy ezek a leányok bizony, gyéren étkeznek az étkezdében, mert számtalanszor előfordult, hogy nem tudták az előre kiváltott ebédjegyet kihasználni, mivel a főnök nem engedte el őket. A kereskedő tanoncleányok egyik vezetője, kereskedelmi iskolai igazgatónő, pedig szóvá tette, hogy még nagy, előkelő áruházakban is sötét, piszkos helyiségben, pincében fogyasztják el ebédjüket a leányok, úgy hogy inkább nem esznek, inkább kimennek az utcára egy kicsit sétálni. A déli szünet tehát nagyon sok

tanoncleánynak nem adja meg azt a pihenést, amire a legtöbbször álló, vagy görnyedő ülőmunka után a fiatal szervezetnek olyan nagy szüksége volna. Természetesen vannak kivételek, de, sajnos, kisebb számban. A szociális szellemmel még mindig hadilábon áll a munkaadók jó része.

Nem csoda, ha a tanoncok nem költhetnek közlekedésre, mert általában igen *kevés a keresetük*. A fővárosi összeírás megállapította, hogy az iparostanoncoknak az esetek legnagyobb részében 1—6 P a heti keresete, a havi kereset általában 11—20 P közel 19%-nak egyáltalán nincsen fizetése. Természetbeni díjazásért szerződött tanoncok a lakás, élelem és szabadidő tekintetében még jobban ki vannak szolgáltatva a munkaadónak, mint a többiek. Igen csekély azoknak a száma, akik a munkaadótól közlekedési költséget kapnak.

Az összeírás adatai alapján a társadalompolitikai ügyosztály megállapította, hogy a tanoncok munkaidejének kérdését gyökeresen csak a munkaidőnek életkorok szerinti pontos szabályozása, az éjjeli munka teljes eltiltása, és mindezek megfelelő ellenőrzése oldaná meg, a *munkahely megközelítése* szempontjából pedig a közúti és vasúti utazás céljaira szolgáló tanulójegyek költségeinek csökkentése.

A *tanoncidő* aránylag hosszú — három-négy év — különösen szegény családok számára, akik alig várják, hogy a gyermek keresetével hozzájáruljon a család fenntartásához. Ez egyik magyarázata annak, hogy a tanonciskolákba beiratkozott tanoncok száma a múltévihez képest — tudomásom szerint — kb. 3000-el csökkent. A keresz-

tény tanoncok száma relatíve még kevesebb, mert emelkedett a zsidó tanoncok száma. Most, hogy munkáskereslet mutatkozik, a szülők inkább gyárba adják gyermeküket és nem törődnek azzal, hogy szakképesítést szerezzen. Szomorú jelenség, mert éppen a keresztény kisemberek körében ismét *sok lesz a tanulatlan napszámos*, akinek munkája és keresete egész életében bizonytalan és így mindig bizonytalan marad családjának helyzete is. A törvényben előírt hatósági orvosi vizsgálat mellett, vagy helyett a *képességvizsgálat és a pályaválasztási tanácsadás* intézményes alkalmazása a régen várt állami munkaközvetítés rendezésével együtt ebben a tekintetben is sokat segíthetne.

A szakképzés szempontjából a szerződötett tanoncoknál is igen sok a kívánnivaló. Köztudomású, hogy a hosszú tanoncévek sok esetben nem jelentik a szakmabeli tudás megszerzését. Gyakori a panasz, a tanoncleányoknál is, hogy házimunkák végzésétől az üzleteknél való sorbanállásig mindenre felhasználják, ahelyett, hogy a szakmára kötelességszerűen kiképeznék őket. Magam is tudok rá példát, hogy a szalontulajdonos varrónő nem tanította meg a tanoncot szabni. A rosszul képzett iparos kárt okoz a közösségnek, amelynek termel és kárt okoz saját magának és családjának is, mert mégis kontár és nem veheti fel a versenyt jól képzett iparossal. Éppen most, amikor az országnak minél több szakképzett emberre van szüksége és arra kell törekedni, hogy *minden helyet magyar ember töltsön be*. ennek a kérdésnek a megoldása még fontosabb mint valaha. Meg kell találni a módját annak,

hogy csak olyan munkaadó szerződtesse tanoncot, aki eleget tesz a vállalt kötelezettségének és a felszabaduló tanonc a vizsgán tényleg bizonyosságot tegyen szaktudásáról, amelyért első-sorban munkaadója felelős. Ha a „sötét” közép-kor céhrendszere erre módot talált, a mi számunkra sem lehet megoldhatatlan. Minél több szakképzett katolikus iparos és munkás dolgozik a gyárakban, műhelyekben, stb. *annál több jobban kereső és magasabb életszínvonalon élő katolikus iparos és munkáscsalád lesz.* Szomorú lenne, ha éppen a jobban fizetett munkahelyeket továbbra is idegenekkel kellene betölteni. A törvény módot ad arra, hogy attól a munkaadótól, aki tanoncát erkölcsi szempontból veszélyezteti, a tanonctartás jogát megvonják. Ebben a vonatkozásban is a legszigorúbb végrehajtásra és ellenőrzésre volna szükség.

A többször említett összeírás kiterjedt a *tanoncok életviszonyainak* — lakás, egészségügyi, és egyéb szociális szempontoknak vizsgálatára is. A súlyos lakásviszonyok természetesen kihatnak a tanoncok életére. 1930—1940 között a családi körben élő tanoncok száma 83%-ról 68%-ra csökkent. A csökkenés összefügg a vidéki tanoncok emelkedő számával, de ez a körülmény fokozza a tanoncok lakáskérdésének nehézségeit, a több *tanoncotthon* szükségességét. A családi körben élő tanoncok lakásviszonyai sem kielégítőek. Néhány adat: 2588 tanonc több mint 5 személlyel alszik egy szobában, 30%-a a tanoncoknak 4—5 személlyel, 21% nem alszik egyedül a fekvőhelyén. Ez még akkor is súlyos, ha családtaggal osztja meg fekvőhelyét. Legsúlyosabb a helyzet

a VII. és VIII. kerületben. Ami az egészségügyi viszonyokat illeti: 5% egyáltalán nem, 20% legfeljebb kéthetenként vagy havonként fürdik, 10% nem ápolja a fogát. 25% nem hord munkaruhát. A kötelező biztosítás ellenére 1940-ben még mindig voltak tanoncok, akik nem voltak biztosítva. Főként a fiúknál, de a leányoknál is előfordulnak üzemi balesetek. Ezért is fontos, hogy a *biztosítási törvényt a munkaadó ne játszhassa ki*. A balesetek túlnyomó részének hiányos védelmi berendezkedés az oka. Általában *közegészségügyi szempontból* a munkahelyek sem megfelelőek. A tanoncok 20%-a lakással kapcsolt műhelyben dolgozik, 10% pincében, majdnem 4% alagsorban. A munkahelyek 39%-a udvari helyiség, ami világítás szempontjából kedvezőtlen. Ezt igazolja az az adat, hogy a tanoncok munkahelyeinek 24%-a kifejezetten sötét, 8%-a nedves. Vannak munkahelyek, amelyeket egyáltalán nem, vagy csak nagyon ritkán szellőztetnek. 75%-át a munkahelyeknek inas takarítja, nyilvánvalóan a tanonc. Mint a társadalompolitikai ügyosztály erre vonatkozó közlése mondja: „E néhány adat is rávilágít arra, hogy a tanoncok nagyrésze *egészségügyi szempontból milyen kedvezőtlen viszonyok* közt végzi mindennapi munkáját. Csak a gyakoribb iparegészségügyi ellenőrzések, valamint a munkaadóknak erélyesebb eszközökkel való megszorítása vezethetne e téren kielégítő eredményekre”. Hozzáteszem, hogy ezért sürgetik évek óta a magyar női szakemberek *a női iparfelügyeletet*. Ma még csak egy orvosdoktor iparfelügyelő működik az iparügyi minisztériumban. Megfelelő számú női iparfelügyelőt kellene alkal-

mázni a leány tanoncokat és női munkásokat foglalkoztató gyárok, műhelyek, stb. szociális, erkölcsi és egészségügyi szempontból való ellenőrzésére, mert jelenleg az aránylag kevés számú férfi iparfelügyelő csak baleseti szempontból ellenőrzi a nagyüzemeket és azokat is ritkán. Már pedig éppen a közép- és kis üzemekben van a legtöbb hiány. Köztudomású, hogy gyárgondozók is csak a nagyüzemek egy részében dolgoznak.

A tanoncok szociális gondozásával párhuzamosan megszervezést kíván a tanoncok *kulturális* gondozása is. Mindkét vonatkozásban jobb helyzetben vannak a tanoncotthonok lakói, mint azok, akik családban vagy még inkább idegeneknél laknak. Jól tudjuk, hogy a tanoncoknak csak egy töredéke jut be a tanoncotthonokba, pedig éppen a serdülő korban lévő ifjúságnak van nagy szüksége a megfelelő környezetre, nevelésre és felügyeletre. Még sok családban élő tanoncnak is jó volna egy-két évig tanoncotthonban lakni, ahol megfelelő irányítás mellett tanul és szabad idejét mind továbbképzés, mind szórakozás céljából jól felhasználhatja, miután a megfelelő eszközök rendelkezésére állanak. Tudjuk, hogy újabb tanoncotthonok felállítása nagy nehézségekbe ütközik, bár nagyobb társadalmi összefogás és az egyház fokozottabb anyagi támogatása mellett a katolikus tanonckérdés jobb és gyorsabb megoldást nyerhetne. E mellett azonban változatlanul nagy jelentősége volna a rendszeres szociális kulturális gondozás megszervezésének. Bizonyos, hogy ehhez szükséges a hatósági szociális gondozói szervezet, a népművelési szervek és a levante

intézmény szoros együttműködése. Szükséges volna leventeotthonok felállítása, amelyekben a kulturális munka otthont találna, amelyekben a tanoncok is helyet kapnának tanulásra, pihenésre és szórakozásra. (Ilyenek Olaszországban a „Gil.” palotanagyságú ifjúsági otthonai.) Ezekben — természetesen elkülönítve — helyiségeket biztosíthatnának a leánytanoncoknak is, esetleg később az önkéntes, vagy kötelező alapon szervezett leányleventéknek. A hatóság azonban sohasem fog tudni olyan nagyszámú hivatásos szociális munkást foglalkoztatni, amennyi a közel 20 ezer fiú- és leánytanonc szociális, egészségügyi, erkölcsi és kulturális viszonyait mind az otthonában, mind a munkahelyén állandóan és rendszeresen ellenőrzi. Ezért a hivatásos gondozók mellett megfelelő számú társadalmi erőre is szükség van, akik szakszerű vezetés mellett az említett szempontokból foglalkoznak a tanoncokkal. Szép feladat lenne a katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók, férfiak és nők részére ebbe a munkába szervezeten, mint önkéntes szociális szolgálatba, bekapcsolódni és hetenként mondjuk egy-egy órát a reájuk bízott tanoncok otthonában vagy munkahelyén eltölteni. A szellemi és ipari pályákra készülő ifjúság között ez a szolgálat komoly és meleg kapcsolatot teremtene, ami a népek nagy tengerében kevés számú magyarok közösségének kialakítására igen jó hatással lenne és erősebb, bensőségesebb kapcsolatot teremtene magyar és magyar között. Ez a kapcsolat megkönnyítené a családok jobb sorsának alakulását is, mert a több anyagi és szellemi erővel megáldott családok körében megértésre találnának a

nehezebb sorsban élő családok. A tanoncok szociális és kulturális gondozásának szerveit tehát az illetékes és gyakorlati szakértők, nők és férfiak közreműködésével haladéktalanul meg kell teremteni.

Még egy mondattal meg akarom említeni, hogy a leánytanoncoknál különösen súlyos az *erkölcsi kérdés*, az erkölcsi kiszolgáltatottság és elhagyottság a munkahelyeken. Ebben a vonatkozásban nagyon szigorú ellenőrzésre, a visszaélések nagyon szigorú minősítésére és büntetésére volna szükség. Ezt különösen figyelmebe ajánlom e tanácskozás vezetőségének, hiszen katolikus ember legkevésbé térhet napirendre a fölött, hogy még mindig nagyon sok fiatal lélek és élet vész el a vele való törődés hiánya, a társadalomnak a vétkesekkel szemben tanúsított közönye, sőt elnézése következtében.

Végül még egyszer megemlítem, hogy a nemzet gazdasági életének javulása és ennek keretében az egyes családi közösségek könnyebb megélhetésének, biztosabb sorsának szempontjából nagyon fontos a pályaválasztási tanácsadás és a képességvizsgálat minden gyermekre illetően pályát választó ifjúra való intézményes és kötelező kiterjesztése.

Amit elmondtam a tanonckérdésről, sok tekintetben áll a *iiatal munkásnők* szociális helyzetére is. Bizonyos szociális törvények, mint pl a munkaidő és a munkabér rendezése, betegség esetére szóló biztosítás stb. könnyebben eléri ezt a nőréteget, mint a tanoncokat, viszont különleges és éppen családvédelmi szempontból fontos problémákkal annál kevésbé törődik hatóság és társa-

dalom. Pedig az úgynevezett ifjúmunkások száma 1940-ben kerek számban 16 ezer volt és ennek közel 50%-a nő.

A fiatal munkásnőknél súlyos visszaélést jelent az *éjjeli munka*. Most ugyan a háborús helyzetre hivatkoznak, de az erre vonatkozó törvényes intézkedést sok munkaadó már régebben és rendszeresen megszegi. Nemrég az egyik fővárosi szociális telep vezetője találkozott egy gondozottjakkal: egy fiatal 17 éves leánnyal és megdöbbenve látta, hogy a viruló teremtés valósággal megrokkant, megöregedett. Elmondta, hogy egy idő óta éjjel dolgozik és néhány hét alatt 10 kilót fogyott. A sokszor nehéz éjjeli munka mellett a fiatal szervezet gyorsan tönkre megy. Kérdjük: feltétlenül szükséges-e, hogy ilyen fiatal leányokat állítsanak be éjszakai munkára? Száz és száz ilyen fiatal leány van kitéve az éjszakai munka minden erkölcsi veszélyének és mindentől eltekintve fizikumá és idegei leromlásának. Ezek a fiatal munkásleányok majdnem kivétel nélkül szűk, egyszoba konyhás lakásokban élnek sokszor nagyszámú családjukkal és amikor reggel 6-kor fáradtan hazamennek, nincs külön szobájuk, ahol csendben lepihenhetnének. Körülöttük jön-megy, dolgozik, sokszor perlekedik a család és ők pihenés nélkül mehetnek újra a munkába. Milyen anyák lesznek ezek, milyen gyermekeket hoznak majd a világra, vájjon gondol-e erre csak egy illetékes tényező is Magyarországon?

Van egy kitűnő törvényünk, az 1928. V. t.-c, amely az iparban, valamint némely más vállalatban foglalkoztatott gyermekek, fiatalok és nők védelméről szól. Ez a törvény igen üdvös

intézkedéseket tartalmaz a munkaidő, az éjjeli munka, az egészségre, vagy erkölcsre ártalmas munkahelyre, illetően az ilyen munkahelyen való alkalmaztatásra vonatkozóan, a munkahely be-
 rendezése és felszerelése (mosdó-, öltöző-, lakás-
 vagy hálóhely) tekintetében, a munkabér kifizetéséről, a levonások eszközéséről és sok más
 egyéb kérdésben így, pl. hogy mekkora súlyt emelhet, tolhat, vihet stb. a munkásnő. Ennek a
 törvénynek több szakasza még ma sem lépett
 életbe és azokat, amelyek életbe léptek — sajnos
 — az ellenőrzés hiánya és a büntetés csekély
 mértéke miatt lépten-nyomon megszegik. így a
 legutóbb említett vonatkozásban is súlyos vissza-
 élések vannak. Egy textilgyári munkásnő-otthon-
 ban az otthon vezetője említette, hogy amikor
 életbe lépett a napi 8 órás munkaidő, ezt a gyár
 vezetősége úgy ellensúlyozta, hogy azok a mun-
 kásnők, akik addig két gépen dolgoztak, attól
 kezdve 4 gépet kaptak. Az otthon vezetőjének
 véleménye szerint a munkát így legfeljebb 10
 évig bírja egy-egy munkásnő, annyira igénybe
 veszi idegeit és egész szervezetét. A kat. Dolgozó
 Leányok egyik vezetője közölte, hogy egy 16
 éves leány egy nyomdában 4 színnyomásos gépet
 kezelt, de csak gyomrának a géphez való szorítá-
 sával tudta munkáját elvégezni, ami rendszeres
 szédülést, fejfájást és ájulást okozott. Vannak
 gyárak, ahol nemcsak a 4-gépes, de a 6-, sőt 8-
 gépes rendszert is bevezették. A csipkeszövőgép-
 nél 24-gépes rendszerig vitte fel a gyár. Ennyi sok
 gépnek a kezelése megfeszített idegmunkát jelent
 és ez az, ami a szervezetet tönkreteszi és a bal-
 eseteket idővel megsokszorozza. A jövődő mun-

kásanyák érdekében — ha már az emberi szempontokra nincsenek is tekintettel — talán mégis szigorú intézkedésekkel kellene az egészség és idegek megvédését biztosítani.

Sok a sérelem a *szerveződések* körül is, különösen a kereskedelmi alkalmazottaknál gyakori, hogy egyáltalán nincs szerződésük, hogy a kiszolgáló leányt bármikor elbocsájthatják. A szerződésnélküliség egyik következménye, hogy a munkaadó nem fizet OTI-járulékot és a munkavállaló betegség vagy baleset esetén a legsúlyosabb helyzetbe kerül. A fizetés és a fizetésemelés szempontjából is kiszolgáltatott helyzetben van a szerződésnélküli alkalmazott, aki sokszor csak villamospénzért és borraivalóért dolgozik.

A munkásleányok *lakáskérdése* is megoldást kíván. Gondoskodni kellene a vidékről bejáró munkásleányok megfelelő elhelyezéséről és azokról, akik bár fővárosiak, de nincsen családjuk, vagy a családi környezetben erkölcsileg, vagy egészségügyileg veszélyeztetve vannak. Az ágyrajrás súlyos következményekkel jár mindkét említett szempontból és igen károsan befolyásolja a munkásnő munkaképességét is. Legalább a nagyüzemeknek kellene gondoskodni *munkásnő-kolóniák* létesítéséről, amelyeket megfelelő gondozónők vezetnek. A munkásnőkkel foglalkozó katolikus szervezetek is állítják, hogy a munkaadó saját érdekében cselekedne, ha vigyázna alkalmazottjainak egészségére, erkölcsi tisztaságára és gondoskodna arról, hogy pihenni és megfelelően szórakozni tudjon. Természetesen fontos volna a *családi kolóniák* létesítése is, *a ma már katasztrófálisnak mondható lakásviszonyok meg sem old-*

hatók a magántőke bevonása, a gyárak, üzemek közreműködése nélkül. Ha mindezek után mégis felmerülne a kérdés, hogy családvédelmi ankéton miért foglalkozunk a fiatalkorúak problémájával, az a válaszunk, hogy ezer és ezer magyar iparos és munkáscsalád alapítása, fejlődése, gyermekeinek egészsége, erkölcsi és szellemi légköre, magyarságának ereje függ attól, hogyan nő fel, hogyan fejlődik lelkileg és testileg a fiatal tanoncleány, hogyan él a fiatal munkásleány, vajjon testileg és lelkileg épen léphet-e a házasság kötelékébe, vajjon idegileg és szervezetenként nem tette-e tönkre a nélkülözés, a rossz lakás, a túl nehéz és fárasztó munka, az egészségtelen munkahely, a nem megfelelő bánásmód. A velük szemben elkövetett szociális visszaélések és mulasztások, védelmük, gondozásuk és nevelésük hiánya nemcsak a fiatalkorú leányt teszi tönkre, hanem sok magyar család és így a magyar nemzet egyetemének jövője ellen is súlyosan vétkeznek.

Meg kell említenem azoknak a munkásnőknek a problémáit is, akik már *családanyák*. Az összes iparban dolgozó nő, asszony és leány együttes száma 1940-ben a fővárosban 65 ezer volt. Ez a foglalkozási ág vezet a kereső nők között majdnem 28%-kal. Ezt követi a háztartási alkalmazottak 26%-os és a kereskedelemben alkalmazottak 22%-os aránya. Tehát *az iparban foglalkoztatott nőnépesség erkölcsi és szociális viszonyai valóban sok család életére kihatnak.* Arról szó sem lehet, hogy a háború után megszűnjék az ú. n. gyárbajárás, mert vannak iparágak, amelyek nem is nélkülözhetik a női munkaerőt, és éppen most folytatott kísérletek igazolták, hogy bizonyos ipa-

rokban, pl. a finom mechanikában a női munkas-
erő sokkal jobban beválik, mint a férfimunkás.

Családvédelmi szempontból az a fontos, hogy a *családanyáknak ne legyen szükségük arra, hogy gyárba járjanak*. Ezt azonban nem erőszakos intézkedésekkel kell és lehet megoldani, hanem a családfenntartó férfiak munkabérének olyan rendezésével, amely arányban van az árakkal. Ma sokat beszélnek arról, hogy a munkások keresete milyen magas, valószínűleg azért, mert nálunk szokatlan, hogy egy munkásnak havi 2—300 P keresete legyen. De számítsuk ki, hogy a heti 50—60—70 pengőt kereső családfő, különösen ha egyedüli kereső és kisgyermekai vannak, a lakbér kifizetése után miként tudja gyermekeinek megfelelő táplálását és ruházatát biztosítani, az iskoláztatásról nem is szólva. 1940-ben az OTI-nál biztosított munkásnők és háztartási alkalmazottak túlnyomó része a III. napibérosztályba tartozott, tehát napi 2—2.80 P keresete volt, ami havonta 26 munkanapot számítva 54—74 P havonta. Ha ehhez az összeghez 30%-ot hozzáteszek, havi 70—95 P a munkásnők túlnyomó részének havi jövedelme. Tapasztalatból tudjuk, hogy a munkásnők jelenleg általában heti 18—20 P-t keresnek. Ez az összeg egy személy élelmezésére, ruházkodására nem elégséges, nem is szólva arról, hogy a munkásleányok keresetükből igyekeznek a jövődjö háztartásukhoz szükséges berendezést is megvásárolni. Még súlyosabb a helyzete annak a munkásnőnek, aki családfő és gyermekeket kell el-
tartania. Az 1930. évi népszámlálás alkalmával közel félmillió özvegy nőt írtak össze az országban, ami a 15 éven felüli népességnek majdnem

15%-a. A szociális gondozásban dolgozók tudják legjobban, milyen nehéz a családvédelem kérdéseit megoldani azokban a családokban, melyekben a családfő nő, éppen a *női munkaerő rosszabb munkabére*, illetően fizetése miatt. A női munkabérek igazságos rendezése tehát egyik égető és sürgősen megoldandó szociális probléma. Van ennek a kérdésnek egy másik vonatkozása is, ami a háború befejezése után jelentkező gazdasági helyzettel kapcsolatos. Jól emlékszünk, hogy a munkanélküliség idején igen sok családot a családanya volt kénytelen eltartani, mert olcsóbb munkaerő lévén a nehéz fizikai munkát jelentő munkakörökben is inkább alkalmazták, mint a férfiakat. Az ilyen visszaélések megismétlődhetnek, ha a háború után a hadiipar kapacitásának csökkenése következtében bár csak átmenetileg is, de csökken a munkaalkalmak száma. Ezt kell megelőznie a női munkabérek igazságos rendezésének mind a fizikai, mind a szellemi foglalkozásokban. Az igazságosság keresztény szelleme azt kívánja, hogy *azonos végzettség vagy azonos munkateljesítmény, vagy mindkettő azonossága mellett férfi és női munkaerő azonos díjazásban részesüljön, azonos előmeneteli lehetőségekkel rendelkezék.*

A munkabérek és fizetések igazságos és a megélhetési viszonyoknak megfelelő rendezésén kívül a gyermeknevelési pótlék rendezése is hozzájárulna ahhoz, hogy a gyermekes édesanyák — mind a fizikai, mind a szellemi pályákon — kisebb számban legyenek kénytelenek házonkívüli kereső munkát vállalni. Állítom, hogy a gyárakba, bankokba és egyéb irodákba nem feminisz-

tikus hajlamokból járnak a munkásnők és tisztviselőnők, akik tele aggodalommal gondolnak az otthonmaradt és nem mindig megbízható személyre bízott egy vagy több kisgyermekükre. Igen sok asszony örömmel visszamenne a családba és maradna a gyermekei mellett, ha a családfő a maga keresetéből el tudná látni a családot. A köztisztviselők családi pótlékának rendezése ma már megközelíti a szükséges mértéket — különösen, ha a megélhetési viszonyok javulnak és az árak csökkennek —, de a munkások havi 5 P-s gyermeknevelési pótléka, enyhén szólva, idejét múlta. Ezt az összeget feltétlenül emelni kell és a gyermekek száma arányában progresszívvé tenni.

Fontos kérdés a munkások *fizetési szabadságának* rendezése is. A családjánya-munkásnő szabadságolását pl. Németországban nagyon szépen megoldották. Nálunk sem lehetetlen bevezetni, hogy évente kétheti fizetési szabadságot kapjanak a családanyák, akik ezalatt az idő alatt alaposan rendbehozhatják háztartásukat, vagy ami még fontosabb, az erre a célra szolgáló üdülőkbe beutalást kaphatnak, mert hiszen egész éven át kettős munkát végeznek, mint munkások és mint családanyák. Természetesen igazságos lenne, ha általában minden férfi és női munkás számára biztosítani lehetne évente néhány napi szabadságot.

Miután éppen a többgyermekes családban mindig több a kiadás, nagyobb összeget igényel a gyermekek iskoláztatása, kiképzése stb., nagy súlyt kellene helyezni arra, hogy a nők különféle, *otthon is végezhető ipart* is tanuljanak. A mező-

gazdasági népesség asszonyai évezredek óta hozzájárulnak a család fenntartásához, az üzletekben rendszerint a tulajdonos felesége is dolgozik. Erre a segítő munkára és így a termelésben való részvételre volna szükség az ipari népesség körében is, a családvédelmi érdekek figyelembevételével.

Bár ez általános érdekű kérdés, mégis itt említtem meg mint az egyik legveszélyeztetettebb csoportnál — *a terhes anyák védelmének a kérdését*. Hazánkban a terhes nők jelentkezése nem kötelező. A fővárosban a védőintézetek mindent elkövetnek, hogy minél több terhes nő részesüljön orvosi tanácsadásban és szükség esetén szociális védelemben. Tudjuk azonban, hogy mégis sokan — éppen a szegényebb néprétegekből — tudatlanságból, vagy hanyagságból nem veszik igénybe ezt a preventív célokat szolgáló intézményt. Mind az anya, mind a születendő gyermek szempontjából rendkívül fontos volna a terhes anyák kötelező jelentkezése, mert pl. a, sajnos, népbetegségnek nevezhető vérbaj gyógyítása és következményeinek megelőzése szempontjából ez az intézkedés nagyon áldásos lenne. Állításunkat bizonyítja az a statisztikai adat, mely szerint az 1 éven aluli csecsemők elhalálzásának okai között vezet a veleszületett gyengeség. 1940-ben több mint 31.000 egy éven alul elhalálozott csecsemő közül 8176 emiatt pusztult el. Ha ehhez hozzászámítom azt a kétezret, amely koraszülöttség miatt halt meg, megállapíthatjuk, hogy több mint 10.000 csecsemő közül sokat megmenthettünk volna, ha az édesanya kellő időben kellő szociális és egészségügyi védelemben részesül.

Nem elég a sok gyermek születését hirdetni és követelni, hanem mindent el kell követni, hogy a már megszületett gyermekek életben maradjanak és felnőjenek. 1940-ben kerek számban 40.000 hét éven aluli gyermek halt meg. Ez szomorúan nagy szám, a mi népszaporodásunk mellett. Ismétlem, nem elég születési statisztikát javítani, hanem arra kell törekedni, hogy minél több erős és egészséges magyar legyen a megszületett gyermekekből. Sajnos, a legutóbbi időkben a 2 éven aluli gyermekek halálozási száma növekedett és ez a tény sürgeti, hogy a gyermekek ételmezése, a kisebbeknek tejjel és tápszerral való ellátása kielégítő legyen és a családok lakáskérdése megoldást nyerjen. A születések száma annyira emelkedett, hogy pl. a budapesti bábaképzőben ez év szeptember haváig mégegyszer annyi gyermek született, mint az egész előző évben. A nemzet erősödése szempontjából azonban ez nem elegendő; az a fő, hogy ezek a csecsemők mind életben maradjanak.

Az éjjeli munka eltiltása nemcsak a törvényben, hanem a valóságban is, a női munkabérek igazságos rendezése, a fizetési szabadság bevezetése és az anyaüdültetés megszervezése, a munkahelyek megfelelő berendezése és szigorú ellenőrzése egészségi és erkölcsi okokból — mind elengedhetetlen feltételei a munkásnők és munkás-családnyak emberséges és a jövő nemzedék szempontjából fontos védelmének. A nagyobb üzemeknek és gyáraknak *több bölcsődét és napközi otthont* kellene létesíteni, mert kétségtelen, hogy a munkába járó anya számára legkönnyebb és legmegnyugtatóbb az volna, ha csecsemőjét,

kisgyermekét megfelelő gondozás mellett munkahelyéhez közel helyezhetné el, így a csecsemő anyatejjel való táplálása is könnyebben megoldható lenne, ami tudjuk, hogy a gyermek egész életére kiható fontos kérdés. A főváros bölcsődéi és napközi otthonai egyrészt nem rendelkeznek annyi férőhellyel, amennyire szükség volna, másrészt bár a főváros területén szétszórta működnek, mégis sok anya munkahelyétől távol van. Egyébként is a gyárakban és üzemekben dolgozó anyákon kívül még nagyon sokan vannak, akik hivatalokban, kereskedelmi vállalatoknál stb. dolgoznak és akiknek igen nagy gondot okoz, hogy 3 éven aluli gyermekeiket kire hagyják. Az lenne a helyes megoldás, ha minden olyan közhivatal, bank, stb., ahol nagyszámú családos női munkaerő dolgozik, a saját épületében bölcsődét és napközi otthont rendezne be, ahova az édesanya a kisgyermekét munkaidejére elhelyezné.

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban megemlítem a *cselédkérdést*, amely ma már ezer és ezer családban súlyos gondot jelent és amelyet végre mindkét fél: munkaadó és munkavállaló szociális, egészségügyi és erkölcsi védelme érdekében törvényesen rendezni kell. A kérdés részletes ismertetésére nem térhetek ki, de felhívom az értekezlet figyelmét arra, hasson oda a m. kir. belügyminisztériumban, hogy a Kat. Háziasszonyok részéről benyújtott tervezet alapján az új cseléd-törvény megalkotásáról, illetően annak az országgyűlésben való tárgyalásáról sürgősen gondoskodják.

A *falu* problémáinak egy része azonos a városokéval, nagyon sok esetben szoros összefüggés-

ben vannak, pl. ilyen kérdés a jelenleg is sokat vitatott *városbaözellés*, amelynek gyökerei a vidéki gazdasági és szociális viszonyokban találhatók, viszont következményei a városok életében jelentkeznek, többek között a lakásviszonyokban. De ugyanez a helyzet a cselédkérdésnél, a tanonckérdésnél. Mindezeket a kérdéseket, elsősorban a családvédelem kérdését éppen ezért egyetemesen, az egész nemzeti társadalom szempontjából kell vizsgálni és a megoldás is csak egyetemes és intézményes lehet.

A falusi iskolák 7. és 8. osztályaiban lényegében ugyanaz a helyzet, mint a fővárosban. A háztartási és gazdasági ismeretek a tantervben igen szépen kidolgozott, gyakorlati anyaggal szerepelnek, sajnos, a valóságban ez a gyakorlati oktatás nem kerül kivitelre. Hiányzanak hozzá az eszközök — konyha, varrógép, zöldséges kert, stb. a főzéshez, gazdálkodáshoz való anyagok. Pedig a falu leányainak *háztartási és gazdasági képzése* valószínűleg létkérdés a nemzet számára, mert a termelési és fogyasztási viszonyok alakulását előnyösen befolyásolja és ezzel a családok életviszonyait javítja. A mezőgazdasági népesség jobb élelmezését, az egyes családok nagyobb jövedelmét, zöldségfélék, gyümölcsök többtermelését, baromfi, nyúl, stb. nagyobb arányú tenyésztését, a nyersanyagok gazdaságos felhasználását és így tovább a falu leányainak és asszonyainak megfelelő korszerű gyakorlati nevelése nélkül nem valósíthatjuk meg. A katolikus falusi leánymozgalomnak, illetően hivatásszervezetnek: a *Kalásznak*, igen jól kidolgozott és bevált tananyagát kellene a községi iskolák 7. és 8. osztályainak át-

venni, természetesen gondoskodva a szükséges eszközökről és — ami ugyanilyen fontos — szakképzett tanerőkről, akik a szükséges gyakorlati tudással és jártassággal rendelkeznek.

Nemrég hírüladták a napilapok, hogy megindult a tehetséges falusi ifjúság kiválasztása és kiképzése magasabb iskolákba. Az idén már 600 tehetséges fiúgyermek jár középiskolába, hogy azután majd képességeinek megfelelő pályát választhasson. Milyen üdvös lenne a faluvezetés és nevelés szempontjából, ha a falusi *tehetséges leánygyermekeket is kiválogatnák* és képességeiknek megfelelően tanárnak, szociális munkásnak, orvosnak, stb. kiképeznék, vagy ha művészi tehetsége van, a megfelelő művészi pályára nevelnék. A tehetséges leánygyermek, a falu népéből származó értelmiségi pályára kiképzett nő igen nagy szolgálatokat tehetne fajunknak, nemzetünknek. Kérem az értekezletet, hasson oda, hogy a tehetséges, továbbtanulásra kiválasztott falusi gyermekek között legalább 25%-ban leányok is lehessenek. Hivatkozom a Kalász-vezetőknek arra a tapasztalatára, hogy sok tehetséges leánygyermek él falun, akikre éppen a falunak nagy szüksége volna.

Az értelmiségi hivatásban dolgozó nőknél sok szociális kérdés vár megoldásra, ilyen pl. a tanítónők lakás- és élelmezési kérdése. Ezeknek a megoldása nemcsak a tanítónők érdeke, hanem közérdek is, mert már most látjuk, hogy a megnagyobbodott országban több tanerőre volna szükség és tudjuk, hogy falura, tanyákra, milyen nehezen mennek a fiatal tanítónők. Ennek okát nemcsak a szórakozási vágyban és hasonlóknak

kell keresni, hanem az említett kérdések rendezetlenségében is. A közelmúltban is tapasztaltam, hogy a falura helyezett két fővárosi fiatal tanítónő a fővárostól nem is nagy távolságra lévő községben egy nedves, egészségtelen szobában volt kénytelen meghúzódni, konyhájuk nincsen, az ételmezésüket alig tudják megoldani és bizony sírva és elkeseredetten kezdték meg évi munkájukat. A falunak pedig fiatal, erős, lelkes emberekre van szüksége, és ezért nem szabad a falu értelmiségi munkásait olyan gondokkal terhelni, amik bénítják munkakedvüket és munkaerejüket. Ugyanez a probléma fennáll a zöldkeresztes védőnőknél is. Jobb fizetéssel, gyorsabb előmenetellel és bizonyos szociális gondoskodással kell honorálni azokat, akik ha lelkiismeretesen végzik munkájukat, nélkülözhetetlen tényezői a nemzet fennmaradásának és felemelkedésének. Ugyanezért kellene anyagilag is jobban alátámasztani a kat. szervezetek vezetőit és olyan javadalmazásban részesíteni őket, hogy teljes erejüket a mozgalom szolgálatába állíthassák. Azt hiszem, mindnyájan tudatában vagyunk annak, hogy ezek a mozgalmak mérhetetlen szolgálatokat tesznek mind a kereszténységnek, mind a magyarságnak. Sem állam, sem egyház nem kívánhatja, hogy legértékesebb munkásai mind mártírsorsot vállaljanak. Ezt nem azért említem, mintha valaha valamelyik is panaszkodott volna, de meggyőződésem, hogy ezeknek a szervező, nevelő, kulturális és gazdasági vonatkozású és valójában megfizethetetlen munkáját legalább annyi anyagi elismerésben kell részesíteni a magyar kat. egyházi szer-

veknek, amennyiben más értelmiségi pályákon működő egyének részesülnek.

Tudjuk jól, hogy sokak önfeláldozó munkája ellenére is nagy hiány van *előadókban, tanfolyamvezetőkben és a munkához szükséges eszközökben*. Ezt a hiányt éppen a falu családvédelme érdekében enyhíteni lehetne a kath. szervezetek és a különböző hivatalos szervezetek, mint amilyen az ONCSA, a Népművelés, az eddiginél is szorosabb együttműködésével. Az A. C.-nek meg kell keresni a módját, hogy ez a kapcsolat meglegyen és pl. a hatósági szervezetek — mondjuk a Kalász — részéről ajánlott előadókat a tanfolyamoknál, stb. átvegyék, hogy a szervezetek programjaikat kölcsönösen megbeszéljék és kicseréljék, hogy a női népművelés szervezésénél az állam a kat. szervezetek tapasztalatait felhasználja stb. A falumunkába olyan gyakorlati embe-
reket kell beállítani, akik valóban ismerik a népet és tudnak vele bánni.

A *falusi asszonyok* háztartás-gazdasági nevelését is akadályozza, hogy kevés a gazdasági szaktanítónők száma. Ezért nincs kellő eredménye a földművelésügyi minisztérium által szervezett gazdasági szakoktatásnak. Az egy év alatt kiképzett 16 szaktanítónőt tanerők utánpótlására osztották be és így még ezek sem dolgozhatnak tulajdonképeni munkakörükben. A háztartás-gazdasági jellegű szakiskolák befogadó képessége csekély. Pl. az egyikben 15—25 növendéket képeznek ki kétéves tanfolyamon. Ez nagy idő és anyagpazarlás, úgyhogy sokkal nagyobb számú növendék felvételére volna szükség. Támogatni kellene mindazokat a *társadalmi női szervezete-*

ket, amelyek a falusi asszonyok háztartás-gazdasági kiképzésével foglalkozhatnak. A „*Hangya. szövetkezeti asszonyligának* 700 községben van csoportja. Ezek a csoportok keresztény és nemzeti alapon dolgoznak. Milyen fontos volna az ilyen asszonycsoportok részére a rendszeres állami *vándor tanfolyamok* megszervezése. Ehhez mindenekelőtt nagyobb számú vándortanítót kellene kiképezni és alkalmazni. A visszatérő, ismeretlen ismeretnyújtás ilyen módon megoldást nyerne. Az említett szervezet főtitkárától kaptam azt az adatot, hogy a mezőgazdaságban a termelés 33%-a az asszonyok munkájának eredménye. (Gyümölcs, zöldség, tojás, baromfi, stb.) De ha a magyar gazdasszonyok kellő kiképzésben részesülnek, ez a *termelési eredmény a négyszeresére emelkedne*. Sokat kellene még tanulni falusi asszonyainknak a termelt anyagok felhasználására és feldolgozására vonatkozóan is. Ezek az ismeretek szakszerűbbé tennék pl. a *család ételmezését, egészségügyi gondozását is*. Nagyon sok magyar családban megvan a jó ételmezéshez szükséges nyersanyag és ha azt a családok jól felhasználják, kb. *10 évvel emelkedne falusi népességünk átlagos életkora*. Méltán feltehetjük a kérdést, hogy ilyen adatok ismeretének birtokában, vajjon érzik-e hivatalos intéző köreink, milyen nagy felelősséggel jár a szükséges intézkedések elmulasztása. Kérem az értekezletet, hogy ebben az irányban is tegye meg a szükséges lépéseket.

A családvédelem kívánná azt, hogy minden községben és a tanyákon, ha nem is *szülőotthon*, de legalább *szülőszoba* legyen, ahol a szülés hy-

giénéjének feltételeit biztosíthatják. Kevesebb asszony pusztulna el és több egészséges gyermek születne, ha a falusi asszony nem dolgozna az utolsó pillanatig, ha nem szülne orvos nélkül, ha nem kelne fel három nappal a szülés után és nem menne ki a földre dolgozni.

A családvédelem elengedhetetlen feltétele a *szociális és egészségügyi prevenció tökéletes kiépítése*. Ezért a társadalombiztosítás minden ágát ki kell terjeszteni a mezőgazdasági népességre. Az öregségi biztosításba bevont mezőgazdasági férfinépesség havi 5 P-je nagyon kezdetleges lépés. Éppen a mezőgazdaságban a nő évezredek óta ugyanolyan termelő tényező mint a férfi, sőt asszonyi és anyai hivatásánál fogva még nagyobb terheket visel és többféle munkakört tölt be. *A biztosítás különböző ágazatait tehát a mezőgazdasági nőnépességre is ki kell terjeszteni.*

Az általános egészségügyi oktatásnak a már említett 7. és 8. elemi osztályok gyakorlati ismeretnyújtása keretében kell minden falusi leányhoz eljutnia, de ezt a tudást későbbben is rendszeresen fel kell újítani az asszonyok körében. Ma még az a helyzet, hogy a falusi emberek túlnyomó része nem gondol a saját egészségére és csak végszükségben megy orvoshoz. Tény azonban az, hogy éppen a biztosítás hiánya miatt a falusi ember számára az orvos és a kórház legtöbbször olyan költséget jelent, ami anyagi romlását okozhatja. Kivéve a Hangya szövetkezet tagjait, kedvezményes kórházi ápolásban nem részesülnek és szegénységi bizonyítvány alapján csak a teljesen nincstelenek kezeltehetik magukat. Haladéktalanul változtatni kellene azon, hogy pl.

olyan szegény falusi emberek, akiknek pár száz pengőt érő viskójuk van, mint „ingatlan tulajdonosok” ne kaphassanak szegénységi bizonyítványt, hiszen sokszor még az ötholdas gazda is olyan szegény, hogy képtelen orvosi segítséget, vagy kórházi kezelést igénybevenni. *A szegénységi bizonyítvány kiadásának feltételeit* haladéktalanul meg kell változtatni. Ma már a fővárosban a havi jövedelemhatár szegénységi bizonyítvány szempontjából 150.— P. A falusi népességnél is lehetne pl. a kivetett adó alapján a szegénységi bizonyítvány kiadásának feltételét megváltoztatni. Az A. C. kérjen sürgős intézkedést a m. kir. belügyminisztertől.

A szociális kérdések között a legégetőbbek egyike a *lakáskérdés*. A családvédelem ennek a kérdésnek megoldása nélkül — enyhén szólva — üres beszéd. Otthon nélkül nincs család, sőt a meglévő család is felbomlik. Sajnos, az országban ma sok családnak nincsen otthona, de ami még szomorúbb: soknak még hajléka sincsen. A zsúfolt, egészségtelen tömeglakások, ezek erkölcsi és egészségügyi viszonyai lehetlenné teszik a szociális gondozás minden erőfeszítését. Amíg minden magyar családnak nincsen megfelelő otthona, addig komoly eredményeket a családvédelem és a minél több egészséges gyermek felnevelése tekintetében ne várjunk és ne hirdessünk. Az otthon kérdésének megoldásával nevelési kérdések is összefüggnek. Eppen a lakásviszonyok aránylag még nagy elmaradottsága miatt népünk sok rétegében *az egészséges és szép otthon iránti érzék igen hiányos*. Erre rá kell nevelni mind az ipari, mind a mezőgazdasági népességünket. Sokszor

mondjuk, hogy ne utánozzuk a külföldet. De magunk között megmondhatjuk, hogy lakásépítkezési és lakásberendezési szempontból a németek pl. óriási nevelőmunkát fejtettek ki már eddig is és nemcsak nevelnek, de az eszközöket is megadják ahhoz, hogy a különböző néprétegek a nekik legmegfelelőbb otthonban és a legmegfelelőbbben berendezett környezetben élhessenek. Iparosaik az egészségügyi, az izlésbeli, a nemzeti szempontok figyelembevételével tervezik meg a családi otthonok berendezéseit és mindenekelőtt a női szervezetek ránevelik a német leányokat és asszonyokat arra, hogy a legmegfelelőbb és a tömegek számára olcsón előállított bútorokkal, edényekkel, stb. rendezzék be otthonaikat.

A iakáskérdésnél említem meg a falu egy különleges problémáját, a *summások* elhelyezését. Kötelezni kell a birtokosokat, hogy külön épületekben megfelelő női felügyelet alatt helyezték el munkásnőiket.

Összefoglalva a falu népével kapcsolatban elmondottakat:

ki kell építeni a gyakorlati háztartási és gazdasági képzést, a nőnépesség állandóan ismétlődő gazdasági és egészségügyi továbbképzését, megszervezni a vándortanfolyamokat, kibővíteni és szaporítani a gazdasági szakiskolákat;

a hivatalos népművelést ki kell terjeszteni a különleges női népművelésre, a gyakorlati női szakemberek (vezetők, előadók, stb.) meghallgatásával és a munkába való bevonásával;

az államnak támogatni kell a gazdasági célkitűzésű társadalmi női szervezeteket, a szövetke-

zeti asszony liga csoportjait, a gyakorlati oktatáshoz szükséges eszközök biztosításával;

jobban kell pártolni a háziipart — most nem a népművészetre gondolunk, hanem a különböző használati tárgyakat és eszközöket előállító háziiparra; — mert ennek igen nagy jelentősége van a falusi családok jövedelmének emelése, továbbá az egész népességnek jó és olcsó használati cikkekkel való ellátása szempontjából;

a társadalombiztosítás minden ágát ki kell építeni a vidéki népesség körében.

Minél több szülőotthont, vagy legalább szülőszobát kell felállítani a községekben és a tanyákon.

A gazdasági és a háztartási gyakorlati képzéssel együtt természetesen a szociálpedagógiai, azaz társadalom-nevelési és kulturális kérdéseket is meg kell oldani. A materiális és a kulturális életszínvonal emelésének párhuzamosan kell történnie. Bizonyos anyagi színvonal kell ahhoz, hogy a lélek erkölcsre és kultúrára fogékony legyen. A tapasztalat mutatja, hogy az erkölcsi élet egy bizonyos fokig függvénye olyan létfeltételeknek, mint amilyen a munka, a lakás, stb. Munkanélküliség és otthontalanság általában erkölcsi súlygyedéssel járnak és akadályozzák a kulturális nevelő munkát. Viszont pusztán az anyagi eszközök biztosítása még távolról sem jelent a szó igaz értelmében vett életszínvonal emelkedést jobb erkölcsöt, magasabb kultúrát. A szociális gondoskodásnak és nevelésnek tehát a család anyagi helyzetének stabilitása mellett a családi közösség erkölcsi és szellemi nevelését is biztosítani kell. Ennek érdekében többek között meg kellene ol-

dani az iskolánkívüli valláserkölcsi nevelés és oktatás kérdését.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy fejlett iparunk ellenére *agrár jellegű állam vagyunk* és kb. 8 milliónyi népességünk — agrárnépesség. Ennek a tömegnek kulturális és gazdasági viszonyai tehát döntő fontosságúak az egész nemzet életszínvonalának megítélése szempontjából. Hogy sok minden, amit ennél a néposztályunknál ostromunk — maradiság, önzés, elzárkózás, stb. — évszázados mulasztások következménye — ezt sem szabad elfelejtenünk. Az ország agrárnépességét társadalompolitikailag is alá kell támasztani nem egy két szónoklattal, vagy vállveregető elismeréssel, hanem intézményes gazdasági és kulturális megerősítésükkel és felemelésükkel. Ebből a néprétegből nem elszívni kell a családokat, hanem minél többet visszavezetni a becsületes birtokpolitika, a mezőgazdasági ipar fejlesztése és más hasonló eszközök segítségével. Az egészségtelen és családvédelmi szempontból feltétlenül káros tömeges városbaözlésnek ez az egészséges ellenszere. Mindazt, ami a több munkaalkalom, jobb kereseti lehetőségen, nagyobb szociális védelmen kívül még a nagyvárosba vonzza vagy idekötí mind a szellemi foglalkozású, mind a fizikai foglalkozású embereket és családokat — a nagyobb civilizációt és a kultúra könnyebben elérhető eszközeit — biztosítani kell a magyar vidék számára is. — A családnak a földhöz, a származása helyéhez való rögzítése annál könnyebb, minél nagyobb a létbiztonsága, minél erősebb a magyar öntudata és ezzel együtt a hazával szemben érzett felelősségérzete, vallásos hite

és erkölcsi tisztasága. Mindezeknek az adottságoknak és sajátosságoknak megszerzése és megtartása a családi közösségben elsősorban a közösség középpontjának: az anyának tudásától, lelki és szellemi képességeitől függ. Ezért kell a nőnevelés nevelésére, képzésére, gondozására minden intézkedést megtenni és a szükséges eszközöket biztosítani.

Ezek az intézkedések azonban csak akkor lesznek céltudatosak és a gyakorlatban eredményesek, ha azoknak az előkészítésében, a hozzájuk kapcsolódó tervek összeállításában és a kivétel, a végrehajtás minden mozzanatában *női szakemberek is résztvesznek*. Mindenütt, ahol nőnevelésről, családvédelmi kérdésekről döntenek, meg kell hallgatni a női gyakorlati szakembereket, mert különben a családvédelemmel összefüggő törvényes intézkedésekbe, szervezési munkába és a végrehajtó tevékenységbe komoly és csak nehezen javítható hibák csúszhatnak. Egészen természetes, hogy a családot gondozó és a háztartást vezető nő a családot érintő kérdésekben olyan évezredek óta átöröklődő ösztönös tudással és intuícióval rendelkezik, amilyennel a gazdaságilag, szociálisan stb. képzett férfi természetesen nem rendelkezhet. Családvédelmi érdekek, hogy a nőnevelést nők irányítsák, hogy leányiskoláknak csak nő igazgatója lehessen, és iskolaorvos is csak nő lehessen, akihez teljes bizalommal fordulhat a fiatal leány és aki az egészségügyi oktatás keretében komolyan előkészítheti a leányifjúságot jövőre hivatására. Még kath. leány-középiskolákban is működnek férfi-orvosok. A különböző minisztériumokban és ható-

ságoknál mindenütt szükség volna a megfelelő képzettséggel és gyakorlati tudással rendelkező női előadókra. A női iparfelügyelet, legalább a fővárosban a női rendőrség ugyancsak családvédelmi érdekeket szolgálna. A kat. társadalomnak, amely vallásos meggyőződésénél fogva sem lehet azon az állásponton, hogy a nőt, azért mert nő, mellőzni kell azokban a munkakörökben is, ahol éppen női adottságaira és képességeire szükség van, *mozdítsa elő a női szakemberek nagyobb érvényesülését nem az egyének, hanem mindenekelőtt a családok érdekében.*

Sokszor emlegetjük a magyar katolicizmus többségét a nemzet lélekszámához viszonyítva. A szociális bajok feltárásánál azonban rá kell mutatni arra, hogy nemcsak lélekszámban képviseljük ezt a többséget, hanem sok olyan vonatkozásban is, ami szomorúan igazolja, hogy a magyar kat. népesség, a magyar kat. családok az anyagi és szellemi elhagyatottságban is vezetnek. Az ínségesek, a csekély jövedelműek, a szükség- és tömeglakásban élők, a szeretetotthonokba (szegényházakba) utaltak, a gyermekmenhelyekben gondozottak az össznépeességben való arányuknál is nagyobb számban kat. emberek és családok. Ami mind ennél szomorúbb, bár a születési arányszám a kat. népességnél a legnagyobb, lélekszámuk csak kis mértékben emelkedik, mert a gyermekhalandóság is a kat. családokban a legnagyobb. Az 1930. évi népszámlálás alapján egyik kiváló statisztikusunk kimutatta, hogy Magyarországon a *gyermekmegtartó erő legkisebb a katolikusoknál* és legnagyobb a

zsidóknál. Ez kétségtelenül azt bizonyítja, hogy a jobb szociális viszonyok a megszületett gyermekek életben maradását és felnövekedését nagy mértékben elősegítik.

Előadásomban a felvetett kérdést az idő rövidsége miatt nem meríthettem ki és csak arra törekedtem, hogy a legsürgősebb intézkedést kívánó kérdéseket vázoljam. A magyar katolicizmus szociális megerősítése, erkölcsi és szellemi nevelése, magyar öntudatának fejlesztése minden katolikus embernek és kat. szervezetnek becsületbeli kötelessége, amelynek elmulasztásával mérhetetlenül és jóvátehetetlenül megkárosítja a magyar nemzetben és a keresztény Európában történelmi küldetésre kijelölt kat. magyar népet.